

УДК 336.71-026.564:330.131.7

ІВАСІВ Ігор, д. е. н., професор Київського національного економічного університету ім. Вадима Гетьмана

ГАРБАР Євгеній, аспірант кафедри банківської справи Київського національного торговельно-економічного університету

ФІНАНСОВА СТІЙКІСТЬ БАНКІВ В УМОВАХ ВИСОКОЇ ВОЛАТИЛЬНОСТІ РИНКІВ

Наведено концептуальні засади аналізу стану банків на основі встановлених нормативних показників. Проаналізовано ефективність вжитих заходів з регулювання ринку та діяльності його учасників з боку держави в період значних ринкових коливань. На основі проведеного дослідження запропоновано використання альтернативного підходу до визначення фінансової стійкості банків під час високої волатильності ринку.

Ключові слова: фінансова стійкість, аналіз діяльності банку, ефективне управління, фінансовий ринок, індикатори діяльності банку.

Ивасив И., Гарбар Е. Финансовая стойкость банков в условиях высокой волатильности рынков. Приведены концептуальные основы анализа состояния банков на базе установленных нормативных показателей. Проанализирована эффективность принятых мер по регулированию рынка и деятельности его участников в период значительных рыночных колебаний. На основании проведенного исследования предложено использование альтернативного метода определения финансовой стойкости банков в период высокой волатильности рынка.

Ключевые слова: финансовая стойкость, анализ деятельности банка, эффективное управление, финансовый рынок, индикаторы деятельности банка.

Постановка проблеми. Протягом останнього часу вітчизняна банківська система зазнала значних перетворень. У кількісному виразі за останні 4 роки процес виведення з ринку розпочався більше ніж по 50 % установ усієї банківської системи [1]. З огляду на значні масштаби хвилі ліквідації банків, у суб'єктів господарювання та населення виник ризик тотального падіння довіри до банківської системи. Втрата платоспроможності та втручання держави в діяльність банків стає повсякденним явищем на фоні затяжної банківської кризи, що спричиняє підвищення рівня тінізації економіки [2] та відтік капіталу населення з банківської системи.

За результатами аналізу процесів перетворення банківської системи постає вкрай гостре питання забезпечення фінансової стійкості банку в умовах високої волатильності ринку з метою попередження

виникнення загрози втрати платоспроможності, відтоку клієнтів, зниження рівня ділової активності, і – у випадку неефективного нагляду – втрати та знецінення активів, що можуть забезпечити повернення зобов'язань банку під час процесу виведення його з ринку.

Економіка держави зазнає суттєвих втрат через зменшення обсягів перерозподілу коштів шляхом кредитування, зупинку роботи підприємств та замороження активів унаслідок глобальної війни за права кредитора на вітчизняному ринку.

Недосконалість існуючих підходів до діагностики стану банків призводить до дефіциту інформації, необхідної для оперативного прийняття неупереджених рішень регулятором та учасниками ринку стосовно комплексу дій, спрямованих на стабілізацію стану банків або посилення контролю за обсягом та якістю їх активів в окремих періодах, або зміни механізму регулювання ринку в цілому. В комплексі це призводить до зменшення гнучкості фінансової системи, що, в свою чергу, обмежує її здатність протистояти високій волатильності ринку та втраті фінансової стійкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням механізму фінансової стійкості, дослідженням її критеріїв та сутності займалися такі науковці: В. Коваленко, Ю. Гаркуша [3], М. Хуторна [4], Н. Погореленко, Д. Пилипчук [5], Д. Кретов [6], Л. Примостка [7], Р. Михайлюк [8] та ін.

Незважаючи на наявність окремих публікацій, певні аспекти окресленої проблеми у науковій літературі залишаються невирішеними. Зокрема, не отримали належної уваги питання необхідного взаємозв'язку ринкових коливань зі зміною значень показників фінансової стійкості банків, відповідно, не досліджений механізм аналізу стану банків в умовах значної волатильності ринку. В основі цього механізму повинна бути закладена необхідність розгляду динаміки та спрямованості зміни показників банків діяльності банків, дослідження рівня значень показників без встановлення фіксованих нормативних значень.

Мета статті – обґрунтування необхідності зміни критеріїв визначення фінансової стійкості банків та формулювання пропозицій щодо застосування альтернативного механізму визначення фінансової стійкості, що надав би можливість врахування високої волатильності ринку.

Матеріали та методи. Використано такі методи дослідження: монографічний та синтезу – при проведенні аналізу наявних публікацій; аналізу, індукції та дедукції – для дослідження впливу волатильності ринку на процеси та явища всередині установи; порівняння, групувань, вибірок, головних компонентів – при порівнянні впливу на установи банківської системи України.

Результати дослідження. Фінансова стійкість банку в умовах стабільного розвитку ринку є відмінною від фінансової стійкості банку в умовах значної волатильності фінансового ринку (ФР). Так, за стабільного розвитку ринку фінансова стійкість банку є динамічною

рівновагою варіації показників. У випадку значного рівня волатильності ФР фінансова стійкість залишається динамічною характеристикою, але при цьому варіація показників не обов'язково може бути рівноважною, але повинна відповідати варіації волатильності ринку.

Основною причиною цього є те, що за умови стабільного розвитку ринку можливо виділити рекомендовані або нормативно встановлені Національним банком України значення коефіцієнтів та нормативів, що характеризують фінансову стійкість банку. Іншими словами – визначити діапазон значень кожного показника, що дало б змогу надавати йому характеристику щодо виконання або невиконання. Прикладом може слугувати фіксація регулятором оптимального значення нормативу миттєвої ліквідності на рівні не менш 20 % для будь-яких умов ринку, для всіх груп банків [10]. Однак при цьому не врахований факт того, що в період зниження якості активів існує необхідність накопичення додаткової ліквідності для покриття поточних зобов'язань. Отже, за умови тотального зниження якості активів встановлене значення нормативу на рівні 20 % може неточно характеризувати стан ліквідності, що може бути використано для покриття поточних зобов'язань.

Іншою причиною невідповідності показника встановленій нормі може стати глобальне зниження рівня ділової активності суб'єктів господарювання на фоні сталого рівня якості активів, що зумовлює проблеми розміщення вільних коштів.

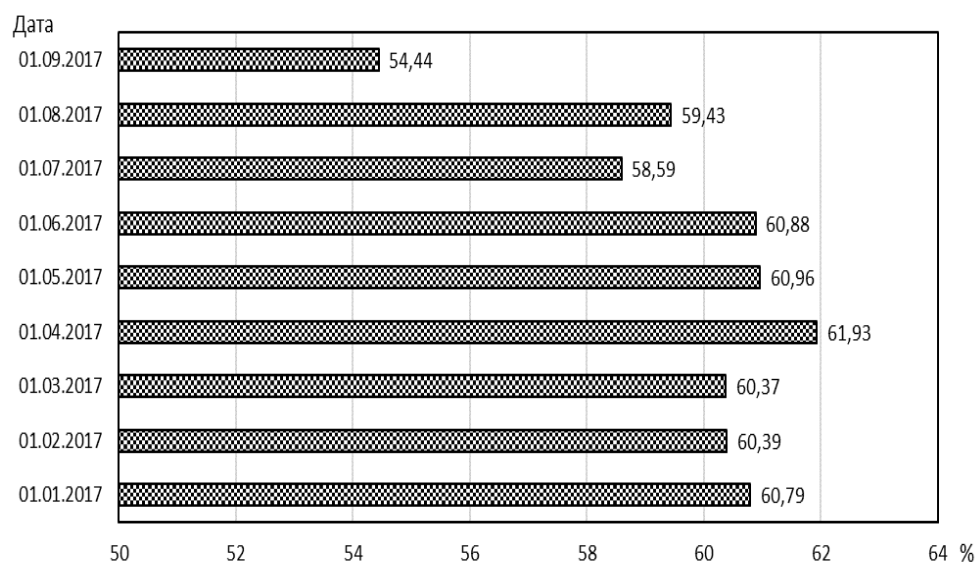
Дві наведені події з високою ймовірністю призводять до підвищення рівня ліквідності банківської установи, через що значення показника миттєвої ліквідності може бути в декілька разів вищим за нормативно встановлений. Беручи до уваги, що погіршення активів або зниження рівня ділової активності суб'єктів господарювання є факторами, що впливають на банківську систему в цілому, ефект від їх дії буде розповсюджений на всі банки, що працюють в однакових сегментах ринку.

Фактори впливу на стан миттєвої ліквідності є похідними від волатильності ринку. Так, критерій якості активів розглядається як один з головних факторів впливу на фінансову стійкість, а значна волатильність (як товарного ринку, так і фінансового) прямо впливає на якість активів банку.

Враховуючи те, що зниження якості активів може бути масштабним явищем, встановлене регулятором значення нормативу матиме ризик необ'єктивного ранжування банків у частині надання характеристики стану ліквідності кожному з них. На практиці це підтверджується статистичними даними Національного банку України (рисунки).

У випадку аналізу банківської системи за показником миттєвої ліквідності станом на 01.07.2017 найбільше значення цього показника становило 495 % (ПАТ "ВіЕс Банк"), а найменше – 21 % (ПАТ "РВС Банк"). Розподіл значень показників досить рівномірний. По банках ПАТ "ВіЕс Банк", ПАТ "Кредит Європа Банк", ПАТ "Кредит Оптима Банк",

АТ "БМ Банк", ПАТ "Банк 3/4", ПАТ "Банк Альянс", ПАТ КБ "Центр", ПАТ "АКБ "Траст-капітал", АТ "Альтбанк", ПАТ "Айбокс Банк", ПАТ "МІБ", ПАТ "ІНГ Банк Україна", ПАТ "Європромбанк", ПАТ "Банк Форвард", ПАТ "Юнекс Банк", ПАТ "Апекс-Банк", ПАТ "БТА Банк", ПАТ "КБ "Акордбанк", ПАТ "АКБ "Конкорд", АТ "Піреус Банк МКБ" поточних зобов'язань значно менше, ніж високоліквідних активів. Значення показника миттєвої ліквідності по наведених банках більше 100 %. Банки, значення показника миттєвої ліквідності яких менше 30 %: АТ "ОТП Банк", ПАТ АКБ "Аркада", ПАТ "КБ"Фінансовий Партнер", ПАТ "Асвіо Банк", ПАТ "Банк Фамільний", ПАТ "Кристалбанк", ПАТ "РВС Банк".

Динаміка значень нормативу миттєвої ліквідності по системі банків України за січень–вересень 2017 р. [9]

У наведеному прикладі оптимальне значення нормативу миттєвої ліквідності взято з інструкції "Про порядок регулювання діяльності банків в Україні", затвердженої Постановою Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368 [10]. Проте нормативно встановлені значення не є основним орієнтиром діяльності банку. Так, якщо необхідно акумулювання більшого запасу ліквідності регулятор не обмежує банківську установу. При цьому за наявності відповідних ринкових умов активізується саморегулювання ринку, в процесі якого банки адаптуються до змін і оптимальне значення може відхилитися від нормативно встановленого у бік як збільшення, так і зменшення. У випадку відхилення значення у бік збільшення середнє значення показників діяльності банків, у тому числі показника миттєвої ліквідності, збільшується по системі, при цьому нормативно встановлене значення вже не відіграє суттєвої ролі для аналізу показника. За наявності ж

відхилення у бік зменшення середнє значення показників зменшується, отже, можливе зниження середнього значення до або менше мінімально допустимого.

У випадку наявності стану ФР, при якому значення показників діяльності банків менше нормативно встановленого регулятором, помилково було б стверджувати про різке погіршення фінансової стійкості установ, спираючись на факт масового невиконання нормативно встановлених значень. Це положення підтверджується і діями Національного банку України. За наявності значної волатильності ринку регулятор неодноразово відміняв санкції за порушення тих чи інших нормативів. Прикладом є Постанови Національного банку України № 859 від 25.12.2014 та № 129 від 24.02.2015.

Тренд ринку, як фінансового, так і товарного, є проявом волатильності тих самих ринків. Фінансовий ринок пов'язаний та залежний від товарного, отже, волатильність впливає на ринок та змінює його стан. У свою чергу, при зміні стану ринку відбувається перерозподіл капіталу як всередині ринків (між учасниками), так і між самими ринками. Перерозподіл капіталу призводить до зміни стану та учасників ринку. Це твердження є безумовним як для фінансового, так і товарних ринків.

Навіть під час волатильності на товарному ринку учасники ФР – банки відчувають вплив через зміну фінансового стану боржників та ділової активності клієнтів, що призводить до перерозподілу банків у лійці рейтингу фінансової стійкості. При цьому можливо стверджувати, що перерозподіл відбувається під час тренду як збільшення значення показників, так і зменшення. Зважаючи на це, проведення аналізу фінансової стійкості за нормативно встановленими показниками не є об'єктивним.

Таким чином, виникає необхідність у розробці механізму визначення оптимальних значень показників з метою використання його при аналізі фінансової стійкості банку в умовах волатильності ринку. Для досягнення цієї мети пропонується запровадити поняття "*варіативне нормативне значення*".

Для визначення варіативного нормативного значення необхідним є проведення коефіцієнтного аналізу показників діяльності ряду банків (без урахування тих, що умовно не ведуть діяльність, віднесених до переліку проблемних, а також по яких запроваджена ліквідація або тимчасова адміністрація): за результатами розрахунку кожного показника визначається ряд рівноважних діапазонів його значень. Діапазони розподіляються на рівноважні частини, відповідно до чого визначаються діапазони, що мають критичний рівень ризику (варіативне нормативне значення показника по яких не виконується та наявна негативна динаміка), та на діапазони, що мають прийнятний рівень ризику (виконується значення та по яких наявна позитивна динаміка).

Враховуючи вірогідність наявності в переліку банків значення показників, які мають значно менші, ніж попереднє, мінімальне значення або значно більше попереднього більшого значення, діапазон

доцільно обмежити мінімальним та (або) максимальним значеннями. При цьому не виключати банк з переліку, за яким проводиться оцінка фінансової стійкості. У випадку прийняття граничних значень, що мають значне відхилення від попередніх до розрахунку, варіативне нормативне значення буде визначено необ'єктивно, зважаючи на розширення діапазону поділу ряду значень коефіцієнтів з урахуванням установ із значним відхиленням від наявної структури фінансової звітності.

У випадку використання варіативного нормативного значення коефіцієнтний аналіз буде враховувати наявний тренд ринку; результати волатильності як ФР, так і похідний вплив товарних ринків на структуру капіталу, активів та пасивів банку. Оскільки фінансова стійкість є динамічною величиною, аналіз банків доцільно проводити з урахуванням варіативного нормативного значення за декілька періодів. З метою досягнення ефективного результату порівнювати результатів розрахунків з урахуванням нормативно встановлених значень необхідно з тотожним періодом попереднього року або років. Насамперед це обумовлено тим, що в структурі фінансової звітності банку наявні показники, які протягом року накопичують своє значення. Ця проблема не виникає у випадку використання варіативного нормативного значення, і зумовлена тим, що нормативне значення встановлюється шляхом виявлення оптимальних значень у кожному окремому періоді. Отже, ефект збільшення або зменшення результату розрахунку не буде пов'язаний із зафіксованим середнім значенням у часовому вимірі.

Ця властивість є критично важливою для отримання об'єктивних результатів, враховуючи, що в період волатильності ринку динаміка зміни оптимального значення показників є досить значною. Відповідно до цього зміна рівня оптимального значення призведе до перерозподілу банків у рейтингу значень показників, що були проаналізовані.

Використання методики аналізу, що базується на варіативному нормативному значенні, можливо із застосуванням коефіцієнтів, по яких можливо чітко прослідкувати динаміку значення при аналізі тих чи інших складових (чинників) фінансової стійкості.

Динаміка значень показників може бути негативною або позитивною. Ця умова необхідна для забезпечення об'єктивного розподілу значень кожного показника відповідно до отриманих практичних результатів розрахунку.

Висновки. Під час визначення фінансової стійкості установи в період високої волатильності ринку виникає необхідність постійної зміни нормативно встановлених показників для отримання результатів, що враховували б наявний тренд розвитку ринку. Для цього може бути використаний підхід із застосуванням варіативного нормативного значення. Суть цього підходу в тому, що нормативне значення для кожного розрахункового періоду є не фіксованим, а визначається відповідно до розподілу результатів розрахунків по банківській системі в цілому за винятком банків, що мають виражені проблеми, або ділова активність яких має суттєве відхилення в системі.

Для повноти аналізу доцільним є проведення розрахунків по декількох періодах та зіставлення отриманих результатів між собою. Результати застосування механізму аналізу фінансової стійкості під час волатильності ринку з використанням варіативного нормативного значення можуть мати практичне значення, високий рівень об'єктивності та надати характеристику відповідно до умов функціонування суб'єктів ринку та самого ринку, що склалися в аналізованому періоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Реорганізація та ліквідація*. Офіційний сайт Національного банку України. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=75535&cat_id=17823466.
2. *Тенденції тіншової економіки*. Офіційний сайт М-ва економічного розвитку та торгівлі України. URL : <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>.
3. *Коваленко В. В., Гаркуша Ю. А. Забезпечення фінансової стійкості банків: теоретичні та практичні аспекти* : монографія. Німеччина : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2017. 113 с.
4. *Хуторна М. Е. Теоретико-методологічні підходи до тлумачення фінансової стабільності макро- та мікрорівневих економічних систем*. Наук. вісн. Ужгород. ун-ту ; редкол.: В. П. Мікловда (гол. ред.), В. І. Ярема , Н. Н. Пойда-Носик та ін. Ужгород : Говерла, 2017. Вип. 1(49). Т. 1. С. 295–303. Серія: Економіка.
5. *Погореленко Н. П., Пилипчук Д. С. Регулярна діяльність Національного банку України для забезпечення фінансової стабільності*. Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту ; голов. ред. М. М. Палінчак. Ужгород : Гельветика, 2017. Вип. 13. Ч. 2. С. 87–91. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.
6. *Кретов Д. Ю. Особливості макропруденційного регулювання банків України в умовах економічної циклічності*. Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. 2017. Вип. 13. С. 81–96. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.
7. *Примостка Л. О. Управління кредитним ризиком банків в умовах економічних дисбалансів*. Фінанси, облік та аудит. 2017. Вип. 2 (30). С. 150–163.
8. *Михайлюк Р. В. Концептуальні засади механізму управління фінансовою стійкістю комерційних банків*. Світ фінансів. 2017. Вип. 3–4 (4–5). С. 21–32.
9. *Показники банківської системи*. Офіційний сайт Національного банку України. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.
10. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні. Постанова Національного банку України. Законодавство України. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.

Стаття надійшла до редакції 20.02.2018.

Ivasiv I., Garbar E. Financial stability of banks in high market volatility.

Background. The number of liquidation processes shows that there is the absence of effective mechanisms that control the state of the bank both by regulatory authority of the market as well as by bank management. One of the most significant reasons for banks liquidation is a considerable market volatility. Consequently, there arises the immediate necessity to implement the mechanism analysis that would take into consideration high market volatility.

Analysis of recent research and publications. Research analysis shows that in the scientific literature some aspects of the investigated problem still remain unsolved. In particular, such problems as interconnection of high market volatility with the change of indicator value of bank financial stability were not thoroughly investigated.

The **aim.** Carry out thorough investigation of the criteria and their change concerning financial bank volatility. Make some suggestions as to how to use the defining mechanism of financial stability when the market is volatile.

Materials and methods. There were used the following methods of investigation: monographical, synthesis, comparison.

Ukrainian banks have recently been experiencing problems with their financial conditions. In most cases, one of the main reasons for this is market volatility, which directly influences bank financial stability.

There is an urgent need for working out the mechanism, which will help define bank financial stability when the market is volatile.

This mechanism must not consider traditional analysis models of bank financial stability any more. As they are based on the established performance benchmarks of bank activity.

We offer to implement such term as “variable regulatory value”.

The calculation principle of this term is as follows: based on the result of every index it is possible to identify the row of equal value range of the index. Value ranges are divided into equal parts, which gives a possibility to identify value ranges that have a critical risk level. Value ranges can also be divided into those that have the admissible risk level.

The article shows the necessity of implementation of this mechanism and it contains the results of author’s personal developments.

Conclusion. The provided developments of the mechanism of financial stability of the bank under volatile conditions give the possibility to control the banks state considering the dynamics and trend of market changes. In its turn, it results in the possibility to implement more effective system as to control the banks, and it helps bank management make more effective decisions so as not to lose financial stability.

Keywords: financial stability, bank performance analysis, effective management, financial market, bank activity indicator.

REFERENCES

1. Reorganizacija ta likvidacija. Oficijnyj sajt Nacional'nogo banku Ukrai'ny. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=75535&cat_id=17823466.
2. Tendencii' tin'ovoi' ekonomiky. Oficijnyj sajt M-va ekonomichnogo rozvytku ta torgivli Ukrai'ny. URL : <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>.
3. Kovalenko V. V., Garkusha Ju. A. Zabezpechennja finansovoi' stijkosti bankiv: teoretychni ta praktychni aspekty : monografija. Nimechchyna : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2017. 113 s.
4. Hutorna M. E. Teoretyko-metodologichni pidhody do tлумachennja finansovoi' stabil'nosti makro- ta mikrorivnevnyh ekonomichnyh system. Nauk. visn. Uzhgorod. un-tu ; redkol.: V. P. Miklovda (gol. red.), V. I. Jarema , N. N. Pojda-Nosyk ta in. Uzhgorod : Goverla, 2017. Vyp. 1(49). T. 1. S. 295–303. Serija: Ekonomika.

5. Pogorelenko N. P., Pylypchuk D. S. Reguljarna dij'al'nist' Nacional'nogo banku Ukrai'ny dlja zabezpechennja finansovoi' stabil'nosti. Nauk. visn. Uzhgorod. nac. un-tu ; golov. red. M. M. Palinchak. Uzhgorod : Gel'vetyka, 2017. Vyp. 13. Ch. 2. S. 87–91. Serija: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo.
6. Kretov D. Ju. Osoblyvosti makroprudencijnogo reguljuvannja bankiv Ukrai'ny v umovah ekonomichnoi' cyklichnosti. Nauk. visn. Uzhgorod. nac. un-tu. 2017. Vyp. 13. S. 81–96. Serija: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove gospodarstvo.
7. Prymostka L. O. Upravlinnja kredytnym ryzykom bankiv v umovah ekonomichnyh dysbalansiv. Finansy, oblik ta audyt. 2017. Vyp. 2 (30). S. 150–163.
8. Myhajljuk R. V. Konceptual'ni zasady mehanizmu upravlinnja finansovoju stijkistju komercijnyh bankiv. Svit finansiv. 2017. Vyp. 3–4 (4–5). S. 21–32.
9. Pokaznyky bankivs'koi' systemy. Oficijnyj sajt Nacional'nogo banku Ukrai'ny. URL : https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.
10. Pro zatverdzhennja Instrukcii' pro porjadok reguljuvannja dij'al'nosti bankiv v Ukrai'ni. Postanova Nacional'nogo banku Ukrai'ny. Zakonodavstvo Ukrai'ny. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01>.

УДК 004.056:[366:336.77]

АВАНЕСОВА Ірина, к. е. н., доцент кафедри банківської справи Київського національного торговельно-економічного університету

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА У СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ

Розкрито основи теоретичного сприйняття інформаційної безпеки споживачів фінансових послуг як складової системи захисту їх прав та інтересів, яка ґрунтується на постулатах "об'єднана відповідальність" та "формалізація". Визначено, що тлумаченням зазначених постулатів для розуміння інформаційної безпеки споживачів фінансових послуг є культура інформаційної безпеки та інформаційні технології.

Ключові слова: інформаційна безпека, споживач фінансових послуг, система захисту прав та інтересів споживачів фінансових послуг, постулати "об'єднана відповідальність" та "формалізація", культура інформаційної безпеки, інформаційні технології.

Аванесова И. Информационная безопасность в системе защиты прав потребителей финансовых услуг. Раскрыты основы теоретического восприятия информационной безопасности потребителей финансовых услуг как составляющей системы защиты их прав и интересов, которая основывается на постулатах "объединенная ответственность" и "формализация". Установлено, что толкованием этих постулатов для понимания информационной безопасности потребителей финансовых услуг являются культура информационной безопасности и информационные технологии.